

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บริการเภสัชสนเทศ (Drug Information Service) หมายถึง บริการที่ให้คำปรึกษาแนะนำหรือตอบคำถามเกี่ยวกับยาแก่บุคลากรทางสาธารณสุข เช่น แพทย์สาขาต่างๆ พยาบาล เภสัชกร บุคลากรอื่นๆ และผู้ป่วย ด้วยข้อมูลซึ่งเป็นข้อเท็จจริง มีความแม่นยำ เชื่อถือได้ และปราศจากอคติ (Watanabe, and Conner, 1987) บริการเภสัชสนเทศรวมถึงการคัดเลือกเก็บรวบรวมข้อมูลทางยา โดยทำการทบทวน ประเมินคุณค่า ทาตรรษนี้ จัดระเบียบ เก็บรักษา ทาสาระสังเขปหรือข้อสรุป และแจกจ่ายข้อมูลเหล่านี้ด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ ให้แก่ผู้ใช้บริการ (Collins, and Lazarus, 1975)

บทบาทของเภสัชกรโรงพยาบาลในการให้บริการเภสัชสนเทศ เริ่มแพร่หลายขึ้น เพราะสมาคมเภสัชกรโรงพยาบาลอเมริกัน ประกาศใช้มาตรฐานขั้นต่ำเพื่อควบคุมงานเภสัชกรรมในโรงพยาบาลเมื่อ ค.ศ.1950 (ASHP Standard, 1950) โดยระบุว่า แผนกเภสัชกรรมควรเป็นศูนย์กลางข้อมูลเกี่ยวกับยาของโรงพยาบาล และเภสัชกรจะต้องรับผิดชอบบริการข้อมูลการใช้ยาให้แก่แพทย์และพยาบาลประจำโรงพยาบาล ทศวรรษที่ 60 เป็นช่วงเวลา ที่เภสัชกรโรงพยาบาลในสหรัฐอเมริกา มีการพัฒนาบริการเภสัชสนเทศขึ้นในโรงพยาบาลของตนเอง ลักษณะเป็นหน่วยงานบริการเภสัชสนเทศ (Division of Drug Information Service) ซึ่งมักจะตั้ง เป็นหน่วยหนึ่งของแผนกเภสัชกรรมที่มีแหล่งข้อมูลเป็นของตนเอง แต่มีโรงพยาบาลบางแห่งที่จัดแหล่งข้อมูลเป็นลักษณะโครงข่าย เช่น "The Michigan Regional Drug Information Network" มีศูนย์แม่ข่ายอยู่ที่โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยมิชิแกน (Pearson, et al., 1970)

ระยะแรกที่เภสัชกรเริ่มมีบริการเภสัชสนเทศขึ้นในโรงพยาบาลนั้น แพทย์ส่วนมากไม่รู้จัก และไม่เข้าใจงานบริการนี้ จึงมิได้ใช้บริการ ทำให้เภสัชกรต้องเป็นฝ่ายใช้ความพยายามเพื่อเสนอค่าบริการ และแนะนำการใช้ยา (Bell, et al., 1970) จากการสำรวจความคิดเห็นของแพทย์ในรัฐวอชิงตันพบว่าแพทย์ใช้วารสารและหนังสือตำราเป็นแหล่งเภสัชสนเทศ และไม่คิดว่าเภสัชกรมีความสามารถบริการข้อสนเทศที่เกี่ยวกับการใช้ยาในผู้ป่วยได้ (Smith, et al., 1975) และจากผลการสำรวจหาความต้องการข้อสนเทศทางยา และปัญหาที่เกี่ยวข้องจากแพทย์จำนวนมากว่าหนึ่งหมื่นราย โดยสถาบันควบคุมอาหารและยาของสหรัฐอเมริกาเป็นผู้สำรวจ พบว่าแหล่งเภสัชสนเทศที่แพทย์อเมริกันใช้บ่อยที่สุด คือ หนังสือตำราวารสาร เพื่อนแพทย์และผู้แทนบริษัท (Zellmer, 1974) ผลการสำรวจครั้งนี้ Zellmer, W.A. วิจารณ์ว่าแพทย์มองเห็นเภสัชกรเป็นแหล่งเภสัชสนเทศที่มีบทบาทอันจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง การใช้ยากับผู้ป่วยและการประเมินคุณค่าของข้อมูลทางยา ซึ่งเหตุทั้งนี้ เป็นเพราะ เภสัชกรโรงพยาบาลอีกจำนวนมากยังมิได้แสดงบทบาทเป็นที่ปรึกษาด้านยา

การสำรวจครั้งสำคัญของสมาคมวิทยาลัยเภสัชศาสตร์แห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of Colleges of Pharmacy-AACP) ได้ผลสรุปข้อหนึ่ง คือ งานเภสัชกรรมบริการยังบกพร่องในเรื่องบริการเภสัชสนเทศ เภสัชกรต้องปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านยาแก่บุคลากรทางการแพทย์และให้คำแนะนำการใช้ยาแก่ผู้ป่วย (The AACP, 1975) ผลจากการสำรวจของ AACP ทำให้สมาคมเภสัชกรโรงพยาบาลแห่งสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศใช้มาตรฐานขั้นต้นในการควบคุมงานเภสัชกรรมโรงพยาบาล ฉบับปรับปรุงใหม่ ค.ศ. 1977 ซึ่งได้กำหนดให้บริการเภสัชสนเทศเป็นมาตรฐานข้อที่ 4 ระบุ ความรับผิดชอบของแผนกเภสัชกรรมในงานบริการเภสัชสนเทศไว้อย่างชัดเจน (ASHP Minimum Standard., 1978)

สำหรับบริการเภสัชสนเทศในประเทศไทยได้มีจุดเริ่มต้นมาจากภาคการศึกษา โดยในปี พ.ศ. 2522 รองศาสตราจารย์ ดร.ประโชติ เบล่งวิทยา แห่งคณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เริ่มทำงานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพของข้อมูลทางยา และพยายามที่จะรวบรวมสภาพการใช้จ่ายบางชนิด ซึ่งเป็นแนวทางการจัดตั้งหน่วยเภสัชสนเทศ

คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ส่วนทางกระทรวงสาธารณสุขก็ได้มีความพยายามในการจัดตั้งระบบเภสัชสนเทศขึ้น โดยได้จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารทางด้านยาในปี พ.ศ. 2524 มี ดร.ภักดี โปธิศิริ เป็นหัวหน้าศูนย์ สำหรับการดำเนินงานนั้นเป็นการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ภายในกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ กองวิเคราะห์ยานกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กองแผนงานและกองโรงพยาบาลภูมิภาคในสำนักงานปลัดกระทรวง กองควบคุมยา กองสารวัตร กองควบคุมวัตถุเสพติด กองเผยแพร่และควบคุมโฆษณา กองวิชาการในสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และยังร่วมกับองค์การเภสัชกรรม โดยมีการแลกเปลี่ยนและรวบรวมข้อมูลทางยาต่างๆ ไว้ที่ศูนย์ฯ

โดยทั่วไปแล้วบุคลากรทางสาธารณสุขด้านต่างๆ เมื่อเกิดปัญหาด้านยาที่ต้องการคำตอบตามหลักวิชาการ ก็อาจค้นหาคำตอบโดยค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในห้องสมุดของแต่ละที่ หรือสอบถามเภสัชกร จึงมีหน่วยงานหลายแห่งริเริ่มให้มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลทางยาเพื่อให้บริการแก่บุคลากรภายในหน่วยงานของตนเอง ได้แก่ ศูนย์เภสัชสนเทศของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล และคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

สำหรับบริการเภสัชสนเทศในโรงพยาบาลเป็นที่ทราบว่ามีอยู่หลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลราชวิถี และโรงพยาบาลชลบุรี อันเป็นผลงานของฝ่ายเภสัชกรรมเพื่อเพิ่มและพัฒนางานบริการในฝ่ายขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีโรงพยาบาลอื่นๆ อีกหลายๆ แห่งที่กำลังเตรียมการจัดตั้งบริการเภสัชสนเทศขึ้นอีกด้วย เห็นได้จากการมีเภสัชกรโรงพยาบาลเกือบทั้งประเทศสนใจเข้าร่วมรับการอบรมเกี่ยวกับบริการเภสัชสนเทศ จัดโดยภาควิชาเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นจำนวนมากทุกครั้ง นับตั้งแต่เริ่มจัดการอบรมในปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา การที่แนวความคิดด้านบริการเภสัชสนเทศ กำลังเป็นที่ได้รับความสนใจจากบุคคลในวงการสาธารณสุข เพราะความจำเป็นที่นับวันข้อมูลทางด้านต่างๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากมายจนยากลำบากที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะสามารถติดตามได้ จึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่มีความรู้และความสามารถเฉพาะ เพื่อการคัดเลือก รวบรวมและประเมินข้อมูลเท่าที่จำเป็น ความต้องการ

ข้อเสนอแนะทางยานี้ อาจมุ่งเน้นเฉพาะทางด้านใดด้านหนึ่งก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์สนเทศไขมัน (International Lipid Information Bureau Thailand) โดยกลุ่มแพทย์ของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี อันจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2536 ดังนั้นหากเภสัชกรโรงพยาบาลซึ่งมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้บริการเภสัชสนเทศดังกล่าวแล้วข้างต้น จะได้ทราบลักษณะความต้องการข้อเสนอเทศของบุคลากรด้านสาธารณสุขที่ตนปฏิบัติงานร่วมกันอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการใช้ เป็นแนวทางในการพัฒนางานบริการด้านนี้ขึ้นในหน่วยงาน ฝ่ายเภสัชกรรม

โดยที่ยังขาดงานวิจัยด้านบริการเภสัชสนเทศในประเทศไทยถึงความคิดเห็นของบุคลากรด้านสาธารณสุข อาทิเช่น แพทย์ พยาบาล ทันตแพทย์ และเภสัชกร เกี่ยวกับงานบริการเภสัชสนเทศในด้านลักษณะ ข้อมูลทางยาที่มักประสบปัญหา ลักษณะความต้องการใช้ข้อมูล ความเชื่อถือของบุคลากรต่อแหล่งข้อมูลประเภทต่างๆ และลักษณะงานบริการเภสัชเทศที่ควรจะเป็น ดังนั้นหากได้มีการศึกษาวิจัยถึงปัญหาดังกล่าว รวมทั้งด้านความพร้อมที่มีอยู่ของเภสัชกรโรงพยาบาลซึ่งควรจะเป็นผู้ให้บริการกับแหล่งข้อมูลอันจำเป็น และความสนับสนุนของผู้บริหารโรงพยาบาล เพื่อให้ทราบแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งบริการเภสัชเทศในโรงพยาบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากจะได้ศึกษากับโรงพยาบาลในสังกัดกองโรงพยาบาลภูมิภาค อันได้แก่ โรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป ซึ่งจะมีจำนวนโรงพยาบาลในสังกัดมากที่สุดและกระจายอยู่ทั่วประเทศ ก็น่าที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการเตรียมการจัดตั้งบริการเภสัชเทศของเภสัชกรโรงพยาบาลส่วนใหญ่โดยทั่วไปได้ และสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการเสริมคุณภาพของบริการเภสัชเทศโดยทั่วไปด้วย

ประโยชน์ของงานบริการเภสัชสนเทศในโรงพยาบาลทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ
(สุมาลี แสงธีระปิติกุล, 2531)

1. บริการเภสัชสนเทศ สามารถช่วยกระตุ้นให้ผู้บริหารโรงพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ เพิ่มความระมัดระวังในการใช้ยามากขึ้น เช่น ทำให้คณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัด (Pharmacy and Therapeutic Committee) ตระหนักในหน้าที่การบริหารระบบเภสัชตำรับโรงพยาบาลมากยิ่งขึ้น
2. กระตุ้นให้มีการสั่งใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลกับผู้ป่วย เช่น มีผลทำให้โครงการหรือคณะกรรมการทบทวนการใช้ยา (Drug Use Review Committee) ปฏิบัติหน้าที่เข้มแข็งขึ้น และต้องการให้เภสัชกรเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย
3. เป็นฐานสนับสนุนบริการเภสัชกรรมคลินิก โดยบริการเภสัชสนเทศจะช่วยเหลือเภสัชกรที่ทำงานบนหอผู้ป่วย ค้นหาข้อสนเทศทางยา เพื่อใช้ในการติดตามผลของยาในผู้ป่วยและติดตามผลอันไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา (Adverse Drug Reaction Monitoring) รวมทั้งบริการแพทย์ พยาบาลในฐานะที่ปรึกษาด้านยา
4. ทำให้มีระบบควบคุมการใช้ยาอันถูกต้องตามมาตรฐานสากลเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เนื่องจากผู้บริหารและบุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลได้ตระหนักถึงกระบวนการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลในการรักษาบำบัดโรค
5. ทำให้เภสัชกรได้เข้าไปบริการผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด และมีโอกาสได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ป่วยอย่างเต็มที่ และประโยชน์ทางอ้อม คือ ความพอใจ ความภาคภูมิใจในตนเอง และวิชาชีพที่ได้ทำให้บริการที่มีประโยชน์ต่อสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป
เพื่อศึกษาความต้องการของบุคลากรและความพร้อมของ เภสัชกรสำหรับบริการให้บริการเภสัชสนเทศ โดยฝ่ายเภสัชกรรมในโรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลศูนย์ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

- 2.1 สืบหาแหล่งข้อมูลข่าวสารทางยา และลักษณะการใช้ข้อมูลทางยาของบุคลากรในโรงพยาบาล ขณะปัจจุบัน
- 2.2 สืบหาความต้องการบริการ เภสัชสนเทศของบุคลากรที่มีอยู่
- 2.3 สืบหาความพร้อมของ เภสัชกรโรงพยาบาลในการให้บริการเภสัชสนเทศ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเท่านั้น
2. ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลที่ได้รับจากการตอบแบบสอบถามเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้และตรงกับความเป็นจริง

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสำรวจความต้องการและความพร้อมสำหรับบริการเภสัชสนเทศในโรงพยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลศูนย์ โดยกลุ่มงานเภสัชกรรม ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข โดยมีได้ใช้วิธีการอื่นนอกเหนือจากนี้
2. ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ตอบกลับมานำมาใช้วิเคราะห์เฉพาะที่ส่งกลับคืนมาในช่วงเวลาที่กำหนดไว้แล้วเท่านั้น ส่วนแบบสอบถามที่ตอบกลับมาจากนี้จะถูกตัดออกไปไม่นำมาใช้วิเคราะห์
3. ประชากรและตัวอย่างที่ทำการวิจัย เป็นบุคลากรทางการแพทย์ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ ณ โรงพยาบาลที่สำรวจ โดยไม่รวมเจ้าหน้าที่ที่ลาศึกษา หรือลาอื่นๆ ในช่วงระยะเวลาที่ทำการสำรวจ

สมมติฐานในการวิจัย

1. มีความต้องการใช้ข้อมูลข่าวสารทางยา (เภสัชสนเทศ) แตกต่างกันระหว่างเภสัชกรและบุคลากรทางการแพทย์
2. มีความพร้อมสำหรับการจัดตั้งบริการเภสัชสนเทศโดยฝ่ายเภสัชกรรม

นิยามของศัพท์เฉพาะในการวิจัย

บริการเภสัชสนเทศ หมายถึง บริการให้คำปรึกษา แนะนำหรือตอบคำถามเกี่ยวกับยาแก่บุคลากรทางสาธารณสุข ด้วยข้อมูลซึ่งเป็นข้อเท็จจริง มีความแม่นยำ เชื่อถือได้ และปราศจากอคติ โดยเภสัชกร

ศูนย์เภสัชสนเทศ หมายถึง ศูนย์รวมข้อมูลที่เภสัชกรจัดดำเนินการ เพื่อให้บริการแก่บุคลากรทางการแพทย์ ผู้ป่วยและผู้สนใจอื่นๆ

โรงพยาบาลศูนย์ เป็นโรงพยาบาลขนาด 501-1,000 เตียง สังกัด กองโรงพยาบาลภูมิภาค สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

โรงพยาบาลทั่วไปเป็นโรงพยาบาลขนาด 150-500 เตียง สังกัดกองโรงพยาบาลภูมิภาค สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. ได้ทราบลักษณะการใช้ข้อมูลทางยา และแหล่งข้อมูลทางยาของบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาล
2. ทราบความต้องการงานบริการให้ข้อมูลทางยาของบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาล ซึ่งจะเป็นผู้ให้บริการ เภสัชกรที่จะเป็นผู้ให้บริการ และผู้อำนวยการโรงพยาบาล ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบาย
3. เป็นแนวทางในการวางแผนจัดตั้งบริการเภสัชสนเทศ ในโรงพยาบาลต่อไป